

Vlasova N.F.
Classic Private University

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN AN INTERDISCIPLINARY DIMENSION

Summary

Sociological conception of sphere of physical culture and sport coming from the levels of sociological knowledge has a triadic structure. On a microlevel is the aggregate of functional connections between separate persons, incorporated by realization of necessity of the physical and spiritual transforming by means of physical exercises on the basis of understanding and estimation of their properties on business of satisfaction of biological and social necessities. On mesolevel – as an aggregate of social communities, specially get organized for the purposeful association of persons and task forces of her microstructure with the purpose of providing of all types of necessities of personality and society in physical and spiritual perfection by means of physical exercises. These social communities can be presented in form middle task forces and special organizations and establishments related to them. Middle task forces and forms of their organization it is necessary to examine as social institutes of physical culture and sport. On a macrolevel – as an aggregate of subsystems: general developing (base), health, productive, military-applied, competition (sporting), materially-financial, scientific (scientifically-methodical), medical, recreational and entertaining.

Keywords: culture, physical culture, sport, sphere of physical culture and sports.

УДК 37.017.93

СТРУКТУРА ЦІННІСНОЇ СВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ (НА ПРИКЛАДІ ПРЕДСТАВНИКІВ ХРИСТІЯНСЬКИХ КОНФЕСІЙ)

Матюхін Д.А.

Класичний приватний університет

В статті актуалізується проблема структурних і змістових особливостей ціннісної свідомості молоді, представників православних християнських конфесій. Розглядаючи ціннісну свідомість як систему ціннісних уявлень (ціннісних орієнтацій, ціннісних стереотипів, ціннісних ідеалів), в статті проаналізовано феноменологічну представленість цінностей в груповій свідомості сучасної молоді. Визначено, що термінальні цінності молоді відображають смислові установки особистості, цінності-цілі, і пов'язані насамперед із загальнолюдськими і християнськими цінностями добра, любові, пізнання, добробуту, щастя тощо. Інструментальні цінності молоді відображають традиційні цінності українського суспільства морально-етичної спрямованості, оптимістичного світосприйняття та позитивного емоційного ставлення до навколишнього світу.

Ключові слова: цінності, ціннісна свідомість, ціннісні орієнтації, ціннісні стереотипи, ціннісні ідеали.

Постановка проблеми. Сучасна українська дійсність характеризується станом невизначеності не тільки в сфері соціального життя, але й також в духовних, життєвих орієнтирах людини, в її пошуках сенсу життя. Молодь як найбільш чутлива до стану екзистенційної невизначеності виступає тією соціальною групою, яка буде носієм соціокультурного і духовного потенціалу українського суспільства. В українських реаліях особливе значення має наукове вивчення християнських цінностей, оскільки саме християнство історично було і залишається основною формою релігії українців, і саме християнські цінності є одним з найважливіших факторів, що впливають на формування й розвиток національної культури, політики, освіти та інших сфер суспільного та духовного життя. Особливого значення набуває вивчення структури ціннісної свідомості сучасної української молоді, яка визнає свою приналежність до християнства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення ціннісної проблематики зробили вітчизняні і зарубіжні науковці. Зокрема сутність та проблеми походження цінностей, їх класифікацію та систематизацію досліджували С. Аваліані, В. Андрущенко, І. Бичко, Н. Бондаренко,

В. Блюмкін, В. Василенко, В. Гнатенко, Г. Заїченко, М. Каган, П. Кравченко, Д. Леонт'єв, О. Ручка та ін. Важливе значення мають розробки вітчизняних і зарубіжних учених, що присвячені сутності духовних цінностей, зокрема, С. Анісімова, В. Бакірова, М. Головатого, С. Гончаренка, О. Дробницького, А. Здавomisлова, Ю. Сурміна та ін. Дослідженням ціннісно-смислової сфери особистості займалися вчені різних напрямків і підходів, серед них слід виділити, таких як: М. Рокіч, Р. Асджіолі, Л. Бінсвангер, М. Босс, Р. Лейнг, А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс, Ж.-П. Сартр, В. Франкл, К.Г. Юнг, І. Ялом, К. Ясперс. Сучасні публікації, які присвячені дослідженню цінностей християнської молоді, пов'язані з одного боку, впровадженням деяких теоретико-методологічних підходів до вивчення цінностей особистості (зокрема, в смисловому аспекті – Д. Леонт'єв, О. Сірий, С. Головаха та інші), з другого боку, враховуючи трансформаційні та глобалізаційні процеси в українському суспільстві (Н. Лапін, Н. Паніна, М. Вієвська, Л. Підлісна та багато інших).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальною науковою проблемою є визначення структури ціннісної свідомості саме віруючої молоді, що дозволить виділити можливість

впливу релігійного фактору на формування особистості сучасної молоді.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявлення структурних особливостей ціннісної свідомості православної молоді.

Виклад основного матеріалу. Важливим теоретичним питанням є місце цінностей і ціннісних орієнтацій в структурі особистості. Безумовно, ця проблема визначається сутністю методологічного підходу до розуміння ціннісної свідомості і ціннісної регуляції діяльності людини. Від того, яка рядоположеність цінностей і ціннісних орієнтацій з іншими поняттями запропонована, залежить їх структурно-функціональне місце в особистості.

В літературі можна виділити три основних варіанта розуміння природи індивідуальних цінностей. Перший з них – трактовка цінності в одному ряду з такими поняттями як думка, уявлення чи переконання (А. Ручка, М. Рокич) [7], [10], постулюючи, що цінності не мають самостійної спонукальної сили, набираючи її з будь яких інших джерел. Друга трактовка розглядає цінності або ціннісні орієнтації як різновид соціальних установок (відношень) або інтересів (В. Ядов, К. Моріс) [8]. В такому розумінні їм приписується спрямовуюча та структуруюча функція, до якої зводиться ефект ціннісної регуляції. Третій підхід наближує цінності і ціннісні орієнтації з поняттями потреби і мотиву, підкреслюючи їх реальну спонукальну силу (Ф. Василюк, Б. Додонов, А. Маслоу) [6].

К. Клакхон характеризує цінності як аспект мотивації, який співвідноситься із особистими чи культурними стандартами, не пов'язаними виключно з актуальною напругою і ситуацією [9]. Тому спонукальна сила потреб постійно змінюється, їх система характеризується динамічною ієрархією, тоді як ієрархія цінностей більш стабільна і її зміна призводить до кризи в розвитку особистості. На його думку, особистісні цінності відображаються у свідомості у формі ціннісних орієнтацій – складних, певним чином згрупованих принципів, які надають злагодженості і спрямованості різноманітним мотивам людського мислення й діяльності в процесі розв'язання спільних людських проблем. Ціннісні орієнтації є найважливішими елементами внутрішньої структури особистості, закріплені її життєвим досвідом, завдяки їм у суспільстві формуються різного рівня мотиви і цілі людей, визначаються засоби їх забезпечення.

М. Рокич стверджує, що цінність є стійким переконанням, що означений спосіб поведінки або існування є індивідуально або соціально найкращий ніж інший спосіб поведінки або існування. Система цінностей є стійкою сукупністю переконань. Виділяючи три типа переконань: екзистенціальні, оціночні і прогностичні, М. Рокич відносить цінності до останнього, третього типу, який дозволяє орієнтуватися в бажаності – небажаності способу поведінки (операційні, інструментальні цінності) та існування (смыслові, термінальні цінності) [10]. На думку М. Рокича, цінності характеризуються наступними ознаками: 1) загальна кількість цінностей людства порівняно невелика; 2) всі люди володіють однаковими цінностями, хоча в різному ступені; 3) цінності організовані в системи; 4) джерела цінностей відстежуються в культурі, суспільстві, особистості; 5) вплив цінностей відстежується практично у всіх соціальних феноменах.

Багато вчених, які займаються аксіологічною проблематикою, структури ціннісних орієнтацій в індивідуальній і груповій свідомості, сходяться на тому, що визнання цінностей як реально ді-

ючих іманентних регуляторів діяльності індивіда, які впливають на поведінку незалежно від їх відображення в свідомості, не заперечує існуванню свідомих уявлень суб'єкта про власні цінності, що не співпадають з цінностями як по змісту, так і по психологічній природі. А от же існує проблема розбіжностей між реальними цінностями і цінностями, що тільки декларуються і не набувають певного особистісного смислу для індивіда, виступаючи в якості недиференційованих в груповій свідомості суспільних норм, стереотипів та ідеалів.

Наприклад, М. Кунявський, В. Моїн і І. Попова називають чотири групи основних факторів, якими можуть пояснювати розбіжності між ціннісними конструктами свідомості, які тільки декларуються, і особистісними цінностями, що реально спонукають діяльність індивіда: «1) при адекватному усвідомленні і вербальному вираженні цінностей їх включення в практичну регуляцію діяльності може не статися за відсутністю можливостей реалізації, наявності в свідомості цінностей, які конкурують або суперечать існуючим цінностям; 2) реально діючі цінності не завжди адекватно усвідомлюються і вербалізуються суб'єктом в силу обмеженості його інтелектуальних можливостей, захисних механізмів і т.п.); 3) адекватно усвідомлені цінності можуть неадекватно вербально репрезентуватися в силу мовних табу та інших перешкод; 4) розбіжності можуть визначатися наявністю конкуруючих компонентів вербальної поведінки або свідомості» [5, с. 35-38].

До методичного забезпечення соціологічного дослідження належить «Методика вивчення ціннісних уявлень», яка базується на основі методики вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокича і розроблена Д. Леонтьєвим. Д. Леонтьєв розуміє систему цінностей як систему ціннісних уявлень [4]. Він визначає три види ціннісних уявлень в індивідуальній і груповій свідомості:

- ціннісні орієнтації (ЦО) як усвідомлені уявлення суб'єкта про власні цінності;
- ціннісні стереотипи (ЦС) – соціально прийнятні і бажані (нормативні) цінності групи чи суспільства, які відображають очікування пропоновані людині тими чи іншими соціальними групами чи суспільством в цілому і усвідомлювані нею;
- ціннісні ідеали (ЦІ) виступають як ідеальні кінцеві орієнтири розвитку цінностей суб'єкта (в його уявленні), що має в своїй основі ідею про те, що людина не є пасивним об'єктом власної ціннісної регуляції, а суб'єктом, що здатний оцінювати власні цінності, проектувати і екстраполювати в уяві власний рух до цінностей, що відрізняються від тих, що є на даний момент.

Структурна типологія ціннісних уявлень, запропонована Д. Леонтьєвим, виступає моделлю ціннісної свідомості в феноменологічному і прогностичному аспектах. Феноменологічний аспект пов'язаний з відображенням в свідомості індивіда трьох ціннісних вимірів.

1. Перший вимір відображає усвідомлені смислові утворення, які представлені ціннісними орієнтаціями особистості, виражають індивідуальність світосприйняття і її реальні відношення із світом та іншими людьми.

2. Другий вимір цінностей відображає представленість в свідомості індивіда соціально бажаного образу взаємодії із собою та соціальною дійсністю. Ціннісні стереотипи виражають особливості соціокультурного типу нормативної регуляції суспільних, групових і міжособистісних відносин. Цей ціннісний простір виступає показником інтегрованості

індивіда чи групи в соціальну спільність, характеризує соціальну компетентність особистості і відображає ціннісний образ референтної групи в індивідуальній і груповій свідомості.

3. Третій ціннісний вимір представляє собою семантичний простір ідеальних уявлень про смисл буття людини в соціальному, індивідуальному і духовному аспектах. Цінності цього виміру репрезентують екстраполяцію образу майбутнього і загальну ціннісну спрямованість, в якій поєднуються як індивідуальні, автентичні і творчо оригінальні ідеальні проекти життя, так і соціальні «ідеальні типи», що виражають своєрідні соціально-психологічні особливості менталітету, і представляють архетипічний образ соціальної дійсності в індивідуальній та груповій свідомості.

Дослідження представленості різних видів ціннісних уявлень (ціннісні орієнтації, ціннісні сте-

реотики, ціннісні ідеали) в груповій свідомості молоді було проведено із застосуванням «Методики вивчення ціннісних уявлень» Д. Леонтьєва [4] в 2014 році. В дослідженні прийняли участь 500 молодих людей м. Запоріжжя, які є представниками різних християнських конфесій: православних, католицьких і протестантських. Кожен випробуваний вибирав зі списків термінальних і інструментальних цінностей по 10 найбільш значимих для нього за такими критеріями: відповідно до власних переваг (ціннісні орієнтації); відповідно до переваг більшості людей (ціннісні стереотики); відповідно до переваг священника і пастиря (ціннісні ідеали). На рис. 1-2 представлено структурні і змістовні особливості ціннісної свідомості віруючої молоді.

Проаналізуємо ціннісні уявлення віруючої молоді окремо для термінальних та інструментальних цінностей.

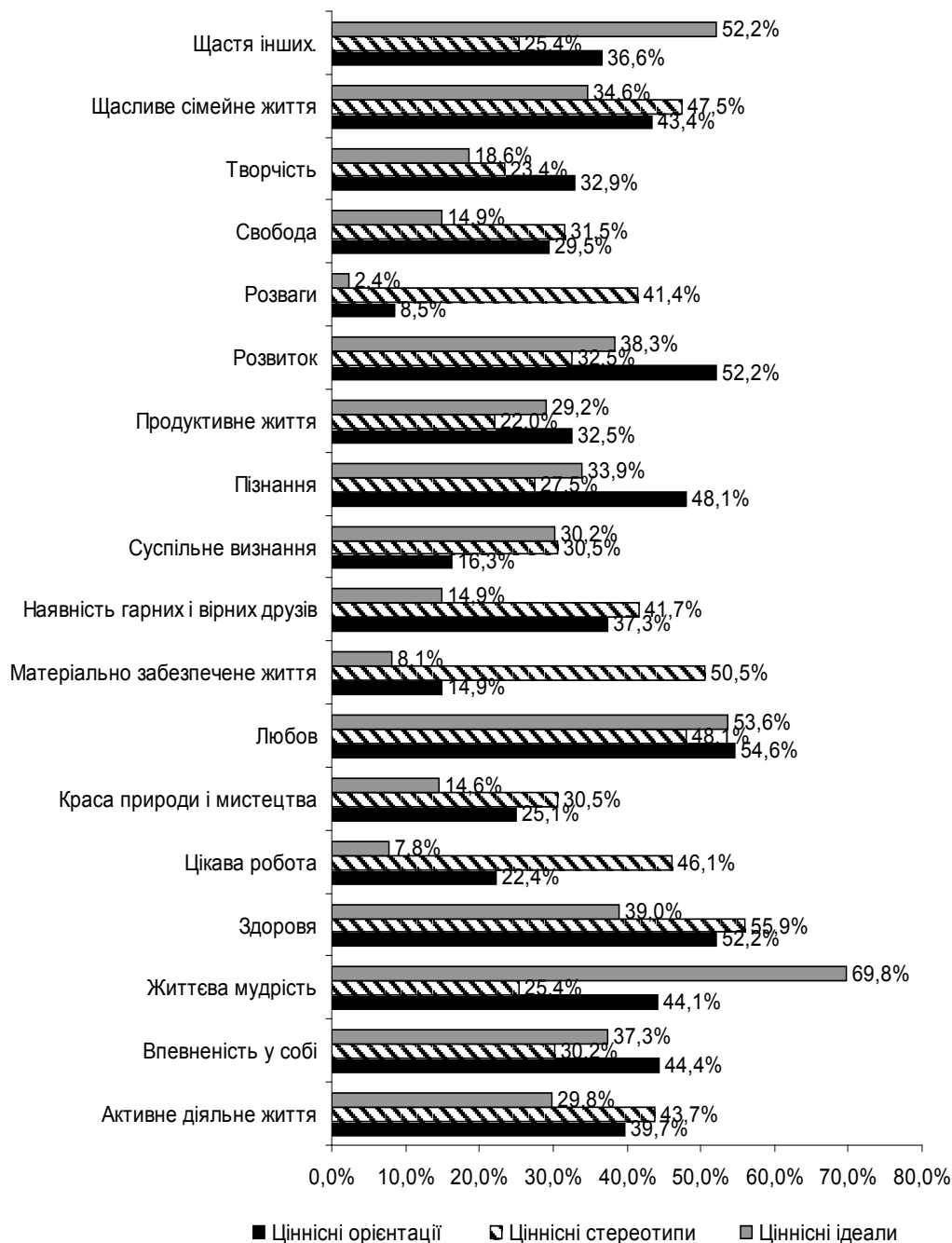

Рис. 1. Ціннісні уявлення в груповій свідомості християнської молоді (термінальні цінності)

Джерело: за результатами соціологічного дослідження, проведеного автором

Термінальні цінності відображають смислові установки особистості, цінності-цілі, і пов'язані наперед із загальнолюдськими цінностями добра, любові, пізнання, добробуту, щастя тощо. Ціннісні орієнтації молоді відображають традиційні цінності українського суспільства (домінуючі ранги зайняли: любов, розвиток, пізнання, здоров'я, сім'я, щастя, життєва мудрість), причому більший коефіцієнт ніж в ціннісних стереотипах і ціннісних ідеалах мають цінності розвитку і пізнання.

Ціннісні стереотипи (ЦС) як нормативні, соціально бажані цінності відображають цінності сучасного українського суспільства як перехідного, в якому присутні традиційні цінності (здоров'я, сім'я, друзі), матеріалістичні (матеріальна забезпеченість, цікава робота, суспільне визнання) і цінності постіндустріального суспільства (гедоністичні цінності – свобода, розваги, творчість). В загалі, переважають ціннос-

ті матеріалістичної і гедоністичної спрямованості. Слід зазначити, що ціннісні стереотипи молоді досить високо корелюють із їх ціннісними орієнтаціями. Як зазначає О. Гаженко, для молоді ця група цінностей є найбільш конфліктогенною – з одного боку, це пошук своєї індивідуальності, самовираз, в якійсь мірі протест проти суспільних норм і ідеалів, а з іншого подальший процес соціалізації і включення до соціальних спільнот, а тому й прийняття цінностей суспільства [1]. Тобто ціннісні стереотипи відображають тенденцію прийняття молоддю вибору смислу свого життя, життєвих принципів і образу існування в соціальній спільноті – тобто процес самовизначення як подолання протиріч між соціальним та індивідуальним.

Ціннісні ідеали (ЦІ) як цінності священнослужителя і пастиря відображають в груповій свідомості традиційні християнські цінності альтруїстичної

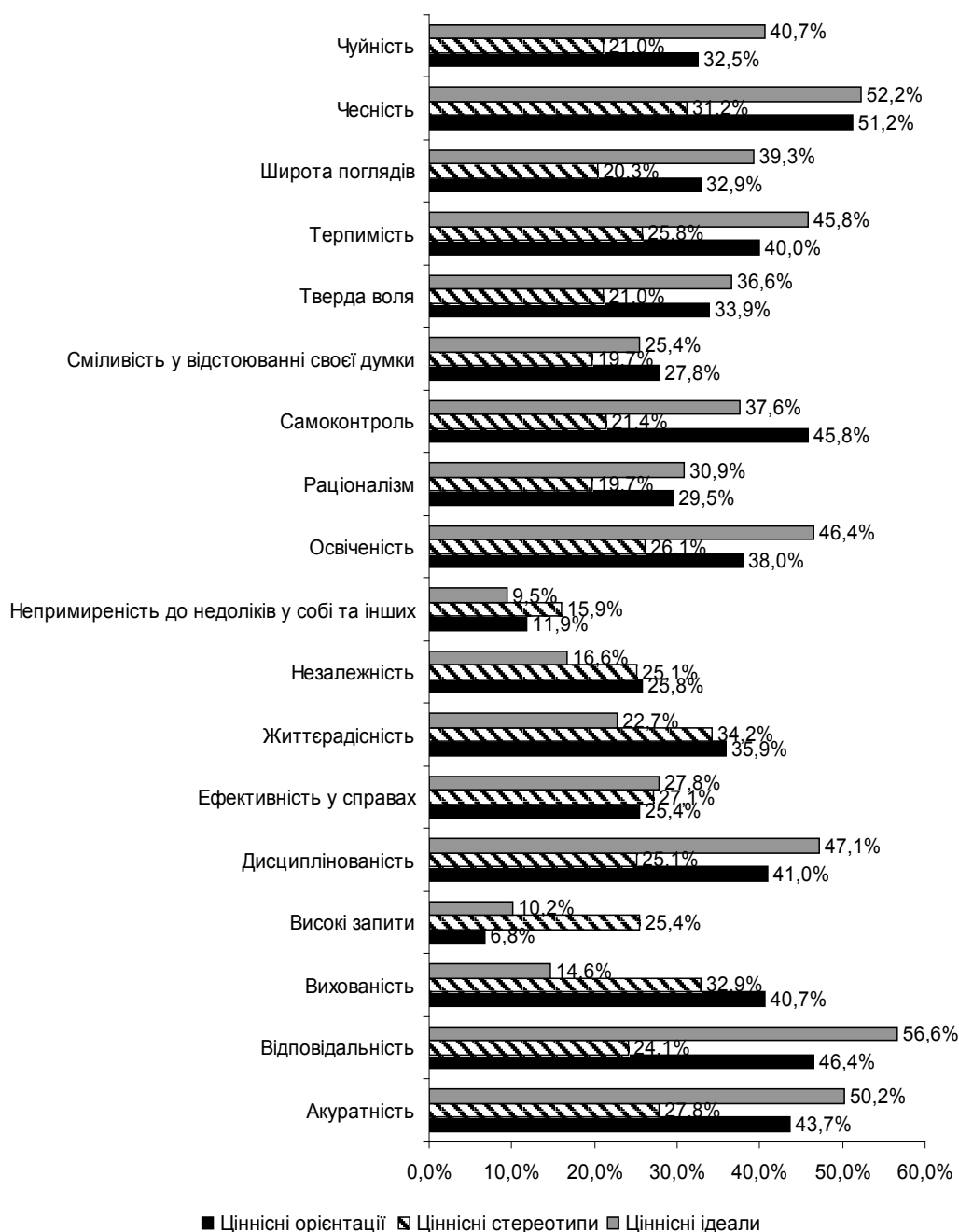

Рис. 2. Ціннісні уявлення в груповій свідомості християнської молоді (інструментальні цінності)

Джерело: за результатами соціологічного дослідження, проведеного автором

спрямованості (любов, щастя інших, життєва мудрість, сім'я, здоров'я, розвиток). Більший показник в порівнянні з ЦО і ЦС мають цінності – любов, мудрість, щастя інших, найменший – матеріалістичні та гедоністичні цінності (робота, добробут, свобода, розваги). Слід відзначити, що система ціннісних ідеалів, на наш погляд, досить близька до морального ідеалу священнослужителя.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що найбільш схожими є термінальні ціннісні орієнтації і ціннісні ідеали в груповій свідомості молоді ($p=0,72$), в той час як ціннісні стереотипи не корелюють ні з ціннісними орієнтаціями ($p=0,03$), ні з ціннісними ідеалами ($p=-0,22$). На нашу думку, такі тенденції пов'язані із специфікою експериментальної вибірки. Християнська віруюча молодь досить багато часу приділяє церковному і соціальному служінню, тому їх ціннісні ідеали виступають як екстраполяція усвідомлених ціннісних орієнтацій, як мета ціннісного і морального розвитку їх особистості.

Інструментальні цінності представляють власне цілі-засоби для досягнення життєвих цілей, відображаючи найбільш прийнятні для цього риси і якості особистості. Ціннісні орієнтації молоді відображають традиційні цінності українського суспільства морально-етичної спрямованості, оптимістичного світосприйняття та позитивного емоційного ставлення до навколишнього світу [9; 10] (домінуючі ранги зайняли: чесність, самоконтроль, акуратність, дисциплінованість, освіченість, вихованість, життєрадісність, відповідальність), причому більші

показники ніж в ЦС і ЦІ мають життєрадісність, вихованість і самоконтроль.

Ціннісні стереотипи представляють образ оптимістично спрямованої особистості (чесність, освіченість, життєрадісність, ефективність у справах, вихованість). Ціннісні ідеали представляють психологічний образ священнослужителя (домінуючі цінності – чесність, відповідальність, дисциплінованість, акуратність, освіченість, терпимість до недоліків інших, чуйність), який поєднує морально-етичну і оптимістичну спрямованість особистості, толерантність і волюві якості.

Результати кореляційного аналізу свідчать про те, що найбільш схожими є інструментальні ціннісні орієнтації і ціннісні ідеали в груповій свідомості молоді ($p=0,78$), між ціннісними орієнтаціями і ціннісними стереотипами коефіцієнт кореляції не значний ($p=0,41$), а між ціннісними стереотипами і ціннісними ідеалами ще менший ($p=0,07$), що свідчить про слабку диференціацію інструментальних ціннісних уявлень в груповій свідомості християнської молоді.

Висновки і пропозиції. Отже, структура цінностей віруючої молоді має певні особливості, які пов'язані із сталою мотивацією подальшого церковного і соціального служіння. Тому ціннісні орієнтації віруючої молоді схожі з їх ціннісними ідеалами як екстрапольованого морально-етичного образу християнина.

Подальшим напрямом досліджень може бути порівняльний аналіз ціннісних уявлень молоді, яка належить до різних християнських конфесій, визначення їх структурної і змістової стійкості.

Список літератури:

1. Гаженко О.П. Система цінностей і життєвий стиль студентської молоді / О.П. Гаженко // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – №12 – С. 54-58.
2. Гнатенко П.І. Український національний характер / Гнатенко П.І. – К.: «ДОК-К», 1997. – 116 с.
3. Кульчицький О. Риси характерології українського народу / О. Кульчицький // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. – Т. 2. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, 1995. – С. 708-718.
4. Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций личности / Леонтьев Д.А. – М.: Смысл, 1992. – 46 с.
5. Леонтьев Д.А. Ценностные представления в индивидуальном и групповом сознании: виды, детерминанты и изменения во времени / Д.А. Леонтьев // Психологическое обозрение. – 1998. – №1. – С. 35-48.
6. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики / Маслоу А. – СПб.: Евразия, 1997. – 430 с.
7. Ручка А.А. Социальные ценности и нормы / Ручка А.А. – К.: Наукова думка, 1976. – 152 с.
8. Ядов В.А. Личность в условиях модернизации / В.А. Ядов // Человек. – 1991. – №3. – С. 5-10.
9. Kluckhohn C. Variations in Value Orientations / C. Kluckhohn, F.L. Strodtbeck. – Evanston, IL: Row Peterson, 1961. – 532 p.
10. Rokeach M. Beliefs, attitudes and values. A theory of organization and change / Rokeach M. – San. Francisco, 1972. – 256 p.

Матюхин Д.А.

Классический приватный университет

СТРУКТУРА ЦЕННОСТНОГО СОЗНАНИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ (НА ПРИМЕРЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ХРИСТИАНСКИХ КОНФЕССИЙ)

Аннотация

В статье актуализируется проблема структурных и содержательных особенностей ценностного сознания молодежи, представителей православных христианских конфессий. Рассматривая ценностное сознание как систему ценностных представлений (ценностных ориентаций, ценностных стереотипов, ценностных идеалов), в статье проанализированы феноменологическую представленность ценностей в групповом сознании современной молодежи. Определено, что терминальные ценности молодежи отражают смысловые установки личности, ценности-цели, и связаны прежде всего с общечеловеческими и христианскими ценностями добра, любви, познания, благополучия, счастья и тому подобное. Инструментальные ценности молодежи отражают традиционные ценности украинского общества морально-этической направленности, оптимистического мировосприятия и положительного эмоционального отношения к окружающему миру.

Ключевые слова: ценности, ценностное сознание, ценностные ориентации, ценностные стереотипы, ценностные идеалы.

Matyukhin D.A.

Classic Private University

**STRUCTURE OF VALUE CONSCIOUSNESS OF TODAY'S YOUTH:
A SOCIOLOGICAL ANALYSIS
(ON THE EXAMPLE OF CHRISTIAN DENOMINATIONS)**

Summary

This article is updated issue of structural and semantic features of value consciousness of young people, representatives of Orthodox Christian denominations. Considering the value consciousness as a system of ideas of value (values, values attitudes, values ideals), the article analyzes the phenomenological representation of values in the minds of today's youth group. Determined that the terminal value of the youth reflect semantic installation personality, values, goals, and are mainly associated with human and Christian values of goodness, love, knowledge, prosperity, happiness and so on. Instrumental values reflect the traditional values of young Ukrainian society moral and ethical orientation, optimistic outlook and a positive emotional relationship to the world.

Keywords: values, value consciousness, values, values, stereotypes, values ideals.